

CHET TILINI O'QITISHDA TARJIMA KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH: INNOVATSION YONDASHUV VA METODLAR

Jalolova Aziza Sultamurat qizi,

Nizomiy nomidagi TDPU tayanch doktoranti (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15106254>

ARTICLE INFO

Received: 11th March 2025

Accepted: 18th March 2025

Published: 29th March 2025

KEYWORDS

chet tili o'qitish, tarjima ko'nikmalari, tarjima kompetensiyasi, innovatsion metodlar, interfaol ta'lim, kommunikativ yondashuv.

ABSTRACT

Ushbu maqolada chet tilini o'qitishda talabalar tarjima qilish ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilindi. Tarjima kompetensiyasini shakllantirishda innovatsion yondashuvlar, interfaol metodlar va zamonaviy texnologiyalarning roli ko'rib chiqildi. Tadqiqot natijalari tarjima metodikasini takomillashtirishga qaratilgan tavsiyalar bilan yakunlandi.

Kirish. Bugungi globallashtirish davrida chet tillarini bilish va tarjima kompetensiyasiga ega bo'lish zamonaviy jamiyatda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tarjima nafaqat lingvistik bilimlar, balki madaniyatlararo kommunikatsiyani ham o'z ichiga olgan murakkab jarayondir. Chet tilini o'rganishda tarjima kompetensiyasini rivojlantirish orqali talabalar tilning sintaktik va semantik jihatlari chuqurroq o'zlashtirish bilan birga, matn mazmunini turli kontekstlarda qayta shakllantirish ko'nikmasini ham rivojlantiradilar.

Tarjima kompetensiyasini rivojlantirish an'anaviy va innovatsion metodlarni uyg'unlashtirishni talab qiladi. An'anaviy metodlar, asosan, so'zma-so'z tarjima qilish, grammatik tahlil va matn bilan bevosita ishlashga asoslangan bo'lsa, zamonaviy yondashuvlar kommunikativ, interfaol va texnologik metodlarni o'z ichiga oladi. Zamonaviy lingvodidaktika va tarjima tadqiqotlarida tarjima kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan turli metodikalar ishlab chiqilgan bo'lib, ularning samaradorligini amaliy jihatdan sinash muhim ahamiyat kasb etadi¹.

Ushbu maqolada tarjima kompetensiyasini shakllantirishda innovatsion yondashuvlarning roli va ularning samaradorligi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, chet tili o'qitish jarayonida tarjima kompetensiyasini rivojlantirishga oid metodik tavsiyalar beriladi.

Tarjima kompetensiyasining nazariy asoslari. Tarjima kompetensiyasi tilshunoslik, tarjimashunoslik va psixolingvistika fanlari chorrahasida shakllanadigan murakkab jarayondir. J.K. Katford (1965) tarjimini "bir tilning lingvistik elementlarini boshqa til vositalari orqali ifodalash" deb ta'riflagan bo'lsa, E. Nida (1969) tarjima jarayonida lingvistik omillar bilan bir qatorda madaniy tafovutlarning ham muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi².

Tarjima kompetensiyasi quyidagi asosiy tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

¹ House, J. (2015). Tarjima sifatini baholash: Kecha va bugun. Routledge.

² Nida, E. A. (1969). Tarjima fani. Language, 45(3), 483-498.

- Lingvistik kompetensiya – fonetika, morfologiya, sintaksis va semantika kabi lingvistik elementlarni to'g'ri tushunish va tarjima qilish qobiliyati.
- Pragmatik kompetensiya – matnning asl ma'nosini saqlab qolgan holda uni kommunikativ maqsadlarga moslashtirish qobiliyati.
- Madaniy kompetensiya – tarjima jarayonida manba til va maqsad til madaniyatlari o'rtasidagi tafovutlarni hisobga olish ko'nikmasi.
- Strategik kompetensiya – tarjima jarayonida turli muammolarni hal qilish va ekvivalent variantlarni tanlash qobiliyati.

J.C. Bell (1991) tarjima kompetensiyasini lingvistik, kommunikativ, metodik va madaniy tarkibiy qismlardan iborat bo'lgan murakkab tizim sifatida ta'riflaydi³.

Innovatsion yondashuvlar va interfaol metodlar. Zamonaviy ta'lim jarayonida tarjima kompetensiyasini shakllantirish uchun innovatsion yondashuvlar va interfaol metodlardan foydalanish samarali natijalar bermoqda. Quyida eng muhim yondashuvlar va metodlar ko'rib chiqiladi:

- Kommunikativ yondashuv – talabalar tarjima jarayonida jonli muloqot va real hayotiy kontekstga asoslangan mashqlardan foydalanadilar. Ushbu metod yordamida matnning pragmatik jihatlari, uslubiy xususiyatlari va kontekstual moslashuviga e'tibor qaratiladi⁴.
- Interfaol o'qitish metodlari – bu usullar jumlasiga rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar yechimi va guruhli tarjima loyihalari kiradi. Bunday yondashuvlar tarjima qobiliyatini rivojlantirishda talabalarni faol ishtirok etishga undaydi⁵.
- Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektdan foydalanish – Google Translate, DeepL va ChatGPT kabi vositalar tarjima qilish jarayonida yordam berishi mumkin. Biroq, bu vositalardan faqat qo'shimcha manba sifatida foydalanish va tarjimani inson tomonidan tahrirlash muhim ahamiyat kasb etadi⁶.
- Korpora asosida tarjima o'qitish – parallel korpuslar, masalan, Linguee yoki OpenSubtitles kabi manbalar yordamida talabalar turli tarjima variantlarini o'rganish va qiyosiy tahlil qilish imkoniga ega bo'ladilar. Bu esa tarjima kompetensiyasini ilmiy asoslangan holda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bu metodlarning qo'llanilishi talabalar tarjima qilish kompetensiyasini nafaqat grammatik jihatdan, balki pragmatik va madaniy jihatdan ham rivojlantirishga yordam beradi.

Kommunikativ yondashuv - bu chet tili o'qitish jarayonida tarjima ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali usullardan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv asosida tarjima talabaning real hayotiy vaziyatlarda chet tilidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. M. Kanale va M. Swain (1980) tomonidan ishlab chiqilgan kommunikativ kompetensiya modeli tarjima jarayonida pragmatik va madaniy jihatlarni hisobga olishning muhimligini ta'kidlaydi⁷. Interfaol metodlardan quyidagilar samarali hisoblanadi:

- Dialog asosida tarjima – talabalar dialog shaklida yozilgan matnlarni tarjima qilib, kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradilar.
- Tarjima orqali rolli o'yinlar – talabalar muayyan vaziyatlarga mos matnlarni tarjima qilib, tarjima qilingan nutqni jonlantiradilar.
- Munozara va debatlar – talabalar turli tarjima variantlarini tahlil qilib, eng optimal variantni tanlaydilar⁸.

Raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tarjima vositalari. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar tarjima kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida muhim ahamiyat kasb

³ Bell, J. (1991). Tarjima va tarjimonlik. Longman.

⁴ Kanale, M., & Swain, M. (1980). Kommunikativ yondashuvlarning nazariy asoslari. Applied Linguistics, 1(1), 1-47.

⁵ Newmark, P. (1988). Tarjima darsligi. Prentice Hall.

⁶ Koehn, P. (2020). Neyron tarjima tizimlari. Cambridge University Press.

⁷ Kanale, M., & Swain, M. (1980). Kommunikativ yondashuvlarning nazariy asoslari. Applied Linguistics, 1(1), 1-47.

⁸ Newmark, P. (1988). Tarjima darsligi. Prentice Hall.

etmoqda. Google Translate, DeepL va ChatGPT kabi avtomatik tarjima vositalari til o'rganishda qo'shimcha manba sifatida ishlatilishi mumkin.

Biroq, talabalarni ushbu vositalarning cheklovlarini tahlil qilish va insoniy tahrirlash ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirish zarur.

Texnologiyalarning afzalliklari:

- Tezkor tarjima imkoniyati – talabalar matnlarni tez tarjima qilib, asosiy mazmuni tushunishlari mumkin.
- Korpus lingvistikasi yordamida tahlil qilish – talabalar parallel korpuslardan foydalanib, tarjima ekvivalentlarini aniqlashlari mumkin.
- Sinxron tarjima vositalari – talabalar sinxron tarjima metodlarini amaliyotda qo'llashni o'rganishlari mumkin.

Biroq, avtomatik tarjima vositalarining ayrim cheklovlari mavjud bo'lib, ularni inobatga olish muhimdir. Masalan, Google Translate grammatik jihatdan to'g'ri bo'lmagan tarjimalarni taqdim etishi mumkin, shuningdek, kontekstual tafovutlarni to'g'ri anglab yetmasligi ehtimoli bor. Shuning uchun ham avtomatlashtirilgan vositalar faqat yordamchi resurs sifatida qaralishi lozim.

Xulosa va tavsiyalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tarjima kompetensiyasini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Kommunikativ va interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar va tarjima strategiyalarining uyg'un qo'llanilishi talabalar tarjima ko'nikmalarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kelajakda tarjima kompetensiyasini rivojlantirish uchun quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- ✓ Interfaol va kommunikativ yondashuvlarni keng joriy etish – talabalarni tarjima jarayoniga faol jalb qilish kerak.
 - ✓ Texnologiyalardan samarali foydalanish – avtomatik tarjima vositalarining afzallik va kamchiliklarini o'rgatish zarur.
 - ✓ Madaniy tafovutlarni hisobga olish – tarjima jarayonida madaniy kompetensiyani rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish kerak.
 - ✓ Eksperimental o'qitish metodlarini qo'llash – tarjima jarayonida yangi pedagogik innovatsiyalarni sinab ko'rish va samaradorligini baholash lozim.
- Shunday qilib, chet tili o'qitish jarayonida tarjima kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha ilmiy yondashuvlar va amaliy tavsiyalarni yanada chuqurlashtirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bell, J. (1991). Tarjima va tarjimonlik: Nazariya va amaliyot. Longman.
2. House, J. (2015). Tarjima sifatini baholash: Kecha va bugun. Routledge.
3. Kanale, M., & Swain, M. (1980). Ikkinchi til o'qitish va testlashda kommunikativ yondashuvlarning nazariy asoslari. Amaliy tilshunoslik, 1(1), 1-47. <https://doi.org/xxxx>
4. Koehn, P. (2020). Neyron tarjima tizimlari. Cambridge University Press.
5. Nida, E. A. (1969). Tarjima fani. Tilshunoslik jurnali, 45(3), 483-498. <https://doi.org/xxxx>
6. Newmark, P. (1988). Tarjima darsligi. Prentice Hall.